

УДК 615.12:331.108:005.96

**ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОСАДОВОЇ ІНСТРУКЦІЇ
ФАРМАЦЕВТА КЛІНІЧНОГО НА ОСНОВІ РЕЗУЛЬТАТІВ
ЕКСПЕРТНОГО ОЦІНЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Зарічкова М. В., Мішина І. Ю.

*Національний фармацевтичний університет,
м. Харків, Україна*

*Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації
Кафедра організації, економіки та управління фармацією
zarichkova@ukr.net*

Анотація. У статті представлено результати розробки посадової інструкції фармацевта клінічного на основі аналізу експертних оцінок його професійної діяльності. Метою дослідження було вивчити ставлення експертів, які працюють у вітчизняних закладах охорони здоров'я, до різних аспектів функціональних обов'язків фармацевта клінічного та використати ці дані для вдосконалення посадової інструкції.

Матеріали та методи. Для досягнення мети дослідження було проведено опитування 50 працівників охорони здоров'я, серед яких фармацевти клінічні, фармацевти та керівники закладів. У дослідженні використовувалися методи анкетування та статистичного аналізу.

Результати. У ході дослідження було визначено основні документи, що регулюють діяльність фармацевта клінічного, уточнено його функції та необхідне обладнання для робочого місця. Особливу увагу було приділено аналізу завдань, обов'язків, прав та сфери відповідальності фармацевта клінічного, а також важливості належного рівня знань для ефективного виконання професійних обов'язків, також були впорядковані ключові показники ефективності (KPI). Дослідження також включало оцінку нормативних актів, таких як накази МОЗ та стандартні операційні процедури, що визначають роботу фармацевта клінічного.

Висновки. В результаті дослідження була розроблена посадова інструкція, яка враховує сучасні вимоги професійної діяльності та стандарти клінічної практики. Очікується, що ця інструкція сприятиме підвищенню ефективності діяльності фармацевтів клінічних і поліпшенню якості фармацевтичної допомоги пацієнтам, а також забезпечить більш раціональне та безпечне використання лікарських засобів у клінічній практиці.

Ключові слова: заходи БПР, компетенції, посадова інструкція, фармацевт клінічний, функціональні обов'язки, KPI.

UDC 615.12:331.108:005.96

UPDATING THE CLINICAL PHARMACIST'S JOB DESCRIPTION BASED ON THE RESULTS OF EXPERT EVALUATIONS OF PROFESSIONAL ACTIVITIES

Zarichkova M. V., Mishina I. Yu.

Abstract. The article presents the results of the development of the clinical pharmacist's job description based on the analysis of expert evaluations of his professional activity. The aim of the study was to study the attitude of experts working in domestic healthcare institutions to various aspects of the functional duties of a clinical pharmacist and to use this data to improve the job description.

Materials and methods. To achieve the aim of the study, a survey of 50 health care workers, including clinical pharmacists, pharmacists and facility managers, was conducted. The research used methods of questionnaire and statistical analysis.

Results. In the course of the work, the main documents regulating the activity of the clinical pharmacist were defined, his functions and necessary equipment for the workplace were clarified. Special attention was paid to the analysis of the tasks, duties, rights and sphere of responsibility of the clinical pharmacist, as well as the importance of the appropriate level of knowledge for the effective performance of professional duties. Key performance indicators (KPI) were structured. The study also included an assessment of regulatory acts, such as orders from the Ministry of Health and standard operating procedures that define the work of a clinical pharmacist.

Conclusions. Because of the research, a job description was developed that takes into account modern requirements of professional activity and standards of clinical practice. It is expected that job description will contribute to enhancing the effectiveness of clinical pharmacist's activities and improving the quality of pharmaceutical care for patients, as well as ensuring more rational and safe use of medications in clinical practice.

Keywords: *job description, clinical pharmacist, competencies, CPD activities, functional duties, KPI.*

Вступ: Клінічна фармація – це інтегративна прикладна наука, що поєднує фармацевтичні та клінічні аспекти використання лікарських засобів (ЛЗ) [1]. Основна мета клінічної фармації полягає у забезпеченні раціонального та безпечного застосування лікарських препаратів, що вимагає від фармацевтів клінічних (ФК) високого рівня компетенцій, тобто глибоких знань, професійних умінь та практичних навичок [2]. Ця професія з'явилась внаслідок необхідності підвищення якості фармацевтичної допомоги і вперше була впроваджена в країнах Європи та США. У країнах Західної Європи та Північної Америки ФК є ключовим членом мультидисциплінарної медичної команди, який відповідає за оцінку ефективності та безпеки ЛЗ, участь у плануванні лікування пацієнтів, а також навчання медичного персоналу з питань фармакотерапії [3]. В Україні професія ФК почала активно розвиватися з 2009 року, коли було ухвалено На-

каз МОЗ України № 654 від 01.09.2009 р. «Про затвердження Плану заходів щодо покращання здійснення післяреєстраційного нагляду за безпекою та ефективністю лікарських засобів та моніторингу безпеки та ефективності лікарських засобів у стаціонарах закладів охорони здоров'я», що поклав на ФК функцію моніторингу ефективності та безпеки ЛЗ у стаціонарах закладів охорони здоров'я (ЗОЗ) [4]. Згідно з Наказом МОЗ України № 1614 від 03.08.2021 р. «Про організацію профілактики інфекцій та інфекційного контролю в закладах охорони здоров'я та установах / закладах надання соціальних послуг / соціального захисту населення», ФК стали координаторами адміністрування антимікробних препаратів у ЗОЗ [5]. Їх функціональні обов'язки значно розширилися, включивши участь у заходах із профілактики інфекцій та контролю за використанням антимікробних препаратів, що є надзвичайно важливим в умовах сьогодення [6]. Це створило потребу у вдосконаленні посадової інструкції ФК.

Одним із головних завдань дослідження є визначення функціональних завдань, обов'язків та відповідних компетенцій ФК, які проявляються в знаннях і навичках, на основі експертного оцінювання професійної діяльності в умовах сьогодення. Залучення експертів дозволило врахувати актуальні вимоги стандартів клінічної практики та досвід провідних фахівців, що забезпечує високий рівень відповідності посадової інструкції сучасним викликам. Важливість цього дослідження полягає у вдосконаленні професійної діяльності ФК, створенні відповідних заходів безперервного професійного розвитку (БПР), а також у визначенні їхньої ролі в мультидисциплінарній медичній команді, що напряму впливає на якість надання фармацевтичної допомоги.

У цьому дослідженні було проаналізовано зміни, які необхідно внести до посадової інструкції ФК, щоб адаптувати її до нових вимог сучасної фармацевтичної практики та забезпечити ефективну взаємодію з медичним персоналом.

Мета: Дослідити ставлення експертів, які працюють у вітчизняних ЗОЗ, до професійної діяльності та функціональних обов'язків ФК для вдосконалення посадової інструкції.

Матеріали та методи дослідження: У дослідженні були використані наступні методи: аналіз літературних джерел, експертне опитування, статистичний, дисперсійний та якісний аналізи.

Результати та їх обговорення:

Матеріалом дослідження слугували дані опитування, в якому взяли участь 50 осіб, які працюють у вітчизняних ЗОЗ. Загалом серед опитаних 26 осіб працювали на посадах ФК, 15 – фармацевта, і 9 обіймали керівні посади. Більшість респондентів працювали в ЗОЗ, які були розподілені рівномірно за регіонами України. Для оцінки важливості аспектів діяльності ФК учасники використовували шкалу від 1 до 5 балів, оцінюючи нормативні документи, права, обов'язки, функції, компетенції (знання, уміння, навички), та КРІ. Об'єкти ранжували за середніми рангами, застосовуючи дисперсійний аналіз Фрідмана (Friedman χ^2) при довірчій імовірності 95%, а при значущих розбіжностях ($p < 0.05$) проводили попарні порівняння за критерієм Уїлкоксона (в тексті ста-

тистику критерію позначено як Wilcoxon T, її нормальну апроксимацію Z) з поправкою Холма-Бонферроні на множинність.

Анкета складалась з 26 питань, на які надавали відповіді фахівці, які безпосередньо працюють в ЗОЗ. Перші 8 питань мали загальний характер, наступні питання стосувались безпосередньо професійної діяльності ФК.

На початку дослідження були поставлені питання, які мали розкрити важливість та необхідність внутрішніх нормативних документів перелічених в анкеті, які потрібні в роботі ВІК. Незважаючи на високі оцінки по всім запропонованим документам, найбільш важливими вбачаються розроблені стандартні операційні процедури (СОП) (середній бал – 4,84), накази про їх створення (середній бал – 4,84) і Положення про ВІК (середній бал – 4,84); найменш необхідними – протоколи самооцінювання (середній бал – 4,36).

Ще одним питанням було визначення найбільш важливих наказів МОЗ України, якими повинен керуватися ФК при виконанні своїх службових обов'язків. Із запропонованих учасникам дослідження 15 наказів МОЗ, за результатами оцінювання важливості та необхідності цих наказів, як найбільш значимі можна вказати Наказ МОЗ №1513 “Про затвердження Стандарту медичної допомоги «Рациональне застосування антибактеріальних і антифунгальних препаратів з лікувальною та профілактичною метою»” (середній бал – 4,80) [7], а також накази №822 “Про затвердження Стандарту «Парентеральна периопераційна антибіотикопрофілактика»” (середній бал – 4,78) [8] і №1614 “Про організацію профілактики інфекцій та інфекційного контролю в закладах охорони здоров'я та установах / закладах надання соціальних послуг / соціального захисту населення” (середній бал – 4,74).

Найменш важливими в роботі ФК на думку опитаних є: Наказ МОЗ №280 “Щодо організації проведення обов'язкових профілактичних медичних оглядів працівників окремих професій, виробництв і організацій, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення і може призвести до поширення інфекційних хвороб” (середній бал – 3,82) [9], Наказ МОЗ №552 “Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Дезінфекція, передстерилізаційне очищення та стерилізація медичних виробів в закладах охорони здоров'я»” (середній бал – 3,86) [10], Наказ МОЗ №325 “Про затвердження Державних санітарно-протиепідемічних правил і норм щодо поводження з медичними відходами” (середній бал – 3,84) [11]. Додатково до запропонованого списку, респонденти надавали пропозиції включити й інші накази МОЗ, серед яких найбільш часто (10%) згадувався Наказ МОЗ №403 від 05.03.2021 р. [12]. Також 6% пропонували включити до переліку необхідних наказів Наказ МОЗ №610 від 20.03.2019 р. [13]. В поодиноких випадках зустрічалися пропозиції щодо важливості та необхідності для регламентування професійної діяльності ФК інших наказів МОЗ.

Наступним питанням, яке ми розглядали, було визначення важливості СОП для роботи ФК. Метою було проаналізувати, які з СОП учасники дослідження вважають найбільше і найменше актуальними у своїй професійній діяльності. За результатами оцінювання 36 СОП ми визначили статистично зна-

чущі відмінності в їхній важливості (Friedman $\chi^2=456.081$, $p<0.00001$). Узагальнюючи результати попарних порівнянь різних СОП за їх важливістю, в якості найбільш важливих можна виділити п'ять з них: «Адміністрування антимікробних препаратів» (середній бал – 4,86), «Раціональне використання антибіотиків, емпірична антибіотикотерапія» (середній бал – 4,84), «Антибіотикопрофілактика» (середній бал – 4,82), «Раціональне застосування антибактеріальних і антифунгальних препаратів з лікувальною та профілактичною метою» (середній бал – 4,80) і «Профілактика передавання мікроорганізмів із множинною резистентністю до антимікробних препаратів» (середній бал – 4,78). В якості найменш важливих для роботи ФК СОПів можна зазначити СОП «Поводження з інструментарієм» (середній бал – 3,70) і СОП «Поводження з білизною» (середній бал – 3,68).

Ще одним питанням було визначення важливості та необхідності ключових функцій посади ФК. Учасникам дослідження було запропоновано оцінити 8 основних функцій цієї посади, після чого отримані результати були впорядковані за спаданням важливості. Функції, пов'язані з адмініструванням антимікробних препаратів і поширенням інформації про них, вважаються опитаними значущо важливішими та необхіднішими для посади ФК, ніж виконання організаційних, профілактичних і протиепідемічних заходів (Рис. 1).

Серед питань, які ми визначали, було визначення важливості та необхідності компетенцій і функціональних завдань, які виконують ФК у своїй професійній діяльності. Для учасників анкетування було запропоновано оцінити перелік із 21 позиції, що включає навички та завдання, важливі для роботи ФК [14].

Рис. 1 Ранжування функцій посади ФК за важливістю та необхідністю на думку опитаних.

На підставі отриманих оцінок було знайдено середні ранги кожної з цих позицій, після чого оцінювані навички та завдання впорядковано за їх спаданням (рис. 2).

Згідно з проведеним статистичним аналізом, як найважливіші та найнеобхідніші, можна вказати перші шість навичок з отриманого ранжованого переліку: постійно удосконалює свій професійний рівень; проводить адміністрування антимікробних препаратів; зберігає професійну таємницю, дотримується вимог професійної етики і медичної деонтології; керується законодавством України про охорону здоров'я; сприяє впровадженню нових клінічних протоколів з емпіричної антимікробної терапії та периопераційної антибіотикопрофілактики; готує звітну інформацію з питань ПІІК, впровадження адміністрування антимікробних препаратів, як найменш важливі – останні три: проводить інвентаризацію товарно-матеріальних цінностей; надає домедичну допомогу особам при невідкладних станах та постраждалим у екстремальних ситуаціях; координує введення СОП щодо гігієни рук.

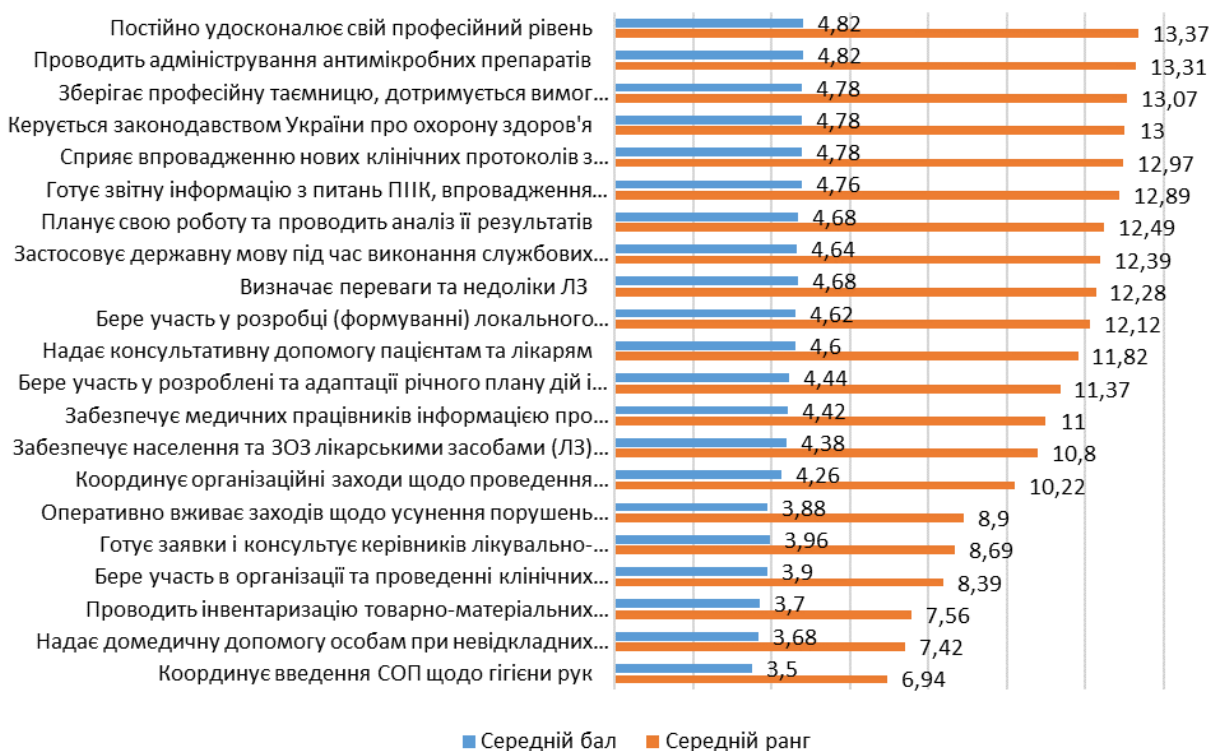

Рис. 2 Ранжування навичок і функціональних завдань фармацевта клінічного за їх важливістю та необхідністю на думку опитаних учасників дослідження.

В рамках нашого дослідження було поставлено питання важливості та необхідності прав ФК. Було запропоновано сім формулювань, які були оцінені респондентами на найвищому рівні з медіанною оцінкою 5 балів (Рис.3). Звідси можемо зробити висновок про доцільність включення до посадової інструкції посади ФК усіх цих формулювань. Одним з прав ФК, важливість і необхідність

якого опитані оцінили на високому рівні, є право бути забезпеченим робочим місцем із необхідним устаткуванням. В анкету ми включили відкрите питання, в якому респондентам пропонувалося вказати, чим повинно бути обладнане робоче місце ФК. Свою думку з цього питання висловили 80% респондентів. Більшість (75,0%) зазначила, що на робочому місці ФК необхідний персональний комп'ютер. Вагома частка респондентів (42,5% і 35,0%) вказала на потребу в оргтехніці (принтер, сканер) та підключенні до інтернету. Менша кількість респондентів згадала про спеціалізоване програмне забезпечення та канцелярське приладдя (12,5%), нормативну документацію (10,0%), робочий стіл і телефон (7,5%), меблі та спеціалізоване обладнання (5,0%), а також побутові зручності (2,5%). Отже, найважливішим є персональний комп'ютер із доступом до інтернету та оргтехнікою.

Рис. 3 Ранжування прав ФК за їх важливістю та необхідністю на думку опитаних учасників дослідження.

Наступним питанням у нашому дослідженні було оцінювання сфери відповідальності ФК. Учасникам опитування було запропоновано шість формулювань, які описують основні сфери відповідальності ФК, які за оцінками респондентів були нами впорядковані у відповідності до їх важливості та необхідності. До результатів проведеного аналізу, як найбільш важливі сфери відповідальності ФК, слід вказати організацію своєї роботи, своєчасне і кваліфіковане виконання наказів, розпоряджень і доручень керівництва (середній бал – 3,94), а також надання в установленому порядку статистичної та іншої інформації (звітності) (середній бал – 3,89); найменш важливою і необхідною – облік, витрати і зберігання ЛЗ, матеріалів, реактивів тощо (середній бал – 2,77).

Ще одним питанням було визначення знань, якими необхідно володіти ФК для ефективного виконання своїх професійних обов'язків. Респондентам було запропоновано оцінити список із 29 позицій, що дозволило впорядкувати

ці знання за важливістю та необхідністю [15]. Відповідно результатів проведеного аналізу анкетування, найменш важливими та необхідними для роботи ФК опитані вважають знання з організації підприємницької діяльності; найбільш необхідними – знання принципів моніторингу ефективності та безпеки застосування ЛЗ, державної мови та принципів складання лікарського формуляру, які вони можуть отримувати на заходах БПР.

Черговим пунктом нашого дослідження було оцінювання важливості та необхідності діяльності ФК, у рамках виконання своїх службових обов'язків поза межами лікарні. Результати опитування експертів показали, що ця діяльність була оцінена на досить високому рівні. При цьому найбільш важливою функцією на думку респондентів виявилася взаємодія з іншими ФК, медичним персоналом, агентами забезпечення медичною технікою та іншими стейкхолдерами.

В рамках нашого дослідження стало визначення ключових показників ефективності (KPI) ФК. В результаті було впорядковано 20 KPI за пріоритетністю на основі експертних оцінок. Результати обробки отриманих відповідей свідчать, що усі 20 запропонованих нами показників доцільно застосовувати в якості ключових показників ефективності роботи ФК, бо усі отримані медіанні оцінки становлять 5 або (і лише для двох KPI) 4 бали (рис. 4).

Оцінюючи форми і способи вдосконалення професійного рівня, найбільш важливими та необхідними для ФК респонденти визнали 6 заходів БПР, до яких відносяться професійний розвиток за дистанційною формою навчання з використанням електронних навчальних ресурсів, підвищення кваліфікації на циклах тематичного удосконалення, присвоєння кваліфікації відповідної спеціальності, навчання на симуляційних тренінгах або тренінгах з оволодіння практичними навичками, тематичне навчання (семінари, майстер-класи тощо), а також науково-практичні конференції, конгреси, симпозіуми.

Значущо менш важливими на думку опитаних є наукова робота: публікація статей і здобуття наукових ступенів.

Висновки: В результаті нашого дослідження було визначено найбільш значущі накази, що стосуються раціонального застосування антибактеріальних препаратів, організації профілактики інфекцій, а також СОПи, накази про їх створення та положення про ВІК, що підкреслило зростаючу роль ФК в умовах сучасних викликів у системі охорони здоров'я, зокрема в контексті зростаючої антибіотикорезистентності та необхідності оптимізації лікувальних стратегій.

Дослідження також підтвердило, що функціональні обов'язки ФК суттєво розширилися, включаючи не лише моніторинг безпеки та ефективності ЛЗ, а й активну координацію використання антимікробних препаратів. Результати дослідження акцентують увагу на важливості наявності належного рівня компетенцій, які проявляються в знаннях і навичках, що в свою чергу зумовлюють створення відповідних заходів БПР. Це свідчить про необхідність організації підвищення кваліфікації ФК, що дозволить їм адаптуватися до змін у нормативно-правовій базі та клінічній практиці. Важливим аспектом дослідження стало

визначення ключових показників ефективності (КРІ), які можуть слугувати основою для оцінювання професійної діяльності ФК.

Рис. 4 Ранжування обов'язків КРІ діяльності ФК за їх важливістю та необхідністю на думку опитаних учасників дослідження.

На основі отриманих результатів дослідження була вдосконалена посадова інструкція для ФК, що відповідає сучасним вимогам їх професійної діяльності. Встановлено, що ця інструкція враховує функціональні обов'язки ФК, а також ключові аспекти його діяльності, такі як належне оформлення документації, ефективне управління антимікробними препаратами, контроль за виконанням СОП та активна співпраця з медичним персоналом. Запропоновані рекомендації можуть стати основою для подальших досліджень у сфері професійного розвитку ФК.

Перелік використаних джерел інформації:

1. Фармація клінічна. Фармацевтична енциклопедія України.
URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/339/farmaciya-klinichna>.
2. Зупанець, К., & Пропіснова, В. (2023). Клінічна фармація в Україні: рік 2023. *Українські медичні вісті*, (3-4 (96-97)), 13–18. DOI: <https://doi.org/10.32782/umv-2023.2.3>.
3. Urbańczyk, K., Guntschnig, S., Antoniadis, V., et al. (2023). Recommendations for wider adoption of clinical pharmacy in Central and Eastern Europe in order to optimize pharmacotherapy

- and improve patient outcomes. *Frontiers in pharmacology*, 14, 1244151. DOI: <https://doi.org/10.3389/fphar.2023.1244151>.
4. Наказ МОЗ України № 654 від 01.09.2009 р. «Про затвердження Плану заходів щодо покращання здійснення післяреєстраційного нагляду за безпекою та ефективністю лікарських засобів та моніторингу безпеки та ефективності лікарських засобів у стаціонарах закладів охорони здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0654282-09#Text>.
 5. Наказ МОЗ України № 1614 від 03.08.2021 р. «Про організацію профілактики інфекцій та інфекційного контролю в закладах охорони здоров'я та установах / закладах надання соціальних послуг / соціального захисту населення». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-21#Text>.
 6. ВООЗ. Глобальний план дій щодо протимікробної стійкості. 2015. URL: <https://iris.who.int/handle/10665/193736>.
 7. Наказ МОЗ України № 1513 від 23.08.2023 «Про затвердження Стандарту медичної допомоги «Рациональне застосування антибактеріальних і антифунгальних препаратів з лікувальною та профілактичною метою»». URL: <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-23082023—1513-pro-zatverdzhennja-standartu-medichnoi-dopomogi-racionalne-zastosuvannja-antibakterialnih-i-antifungalnih-preparativ-z-likuvalnoju-ta-profilaktichnoju-metoju>.
 8. Наказ МОЗ України № 822 від 17.05.2022 «Про затвердження Стандарту «Парентеральна периопераційна антибіотикопрофілактика»». URL: <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-17052022—822-pro-zatverdzhennja-standartu-parenteralna-perioperacijna-antibiotikoprofilaktika>.
 9. Наказ МОЗ України № 280 від 23.07.2002 «Щодо організації проведення обов'язкових профілактичних медичних оглядів працівників окремих професій, виробництв і організацій, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення і може призвести до поширення інфекційних хвороб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0639-02#Text>.
 10. Наказ МОЗ України №552 від 11.08.2014 «Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Дезінфекція, передстерилізаційне очищення та стерилізація медичних виробів в закладах охорони здоров'я»». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1067-14#Text>.
 11. Наказ МОЗ України №325 від 08.06.2015 «Про затвердження Державних санітарно-протиепідемічних правил і норм щодо поводження з медичними відходами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-15#Text>.
 12. Наказ МОЗ України №403 від 27.02.2023 «Про затвердження Порядку проведення посиленого епідеміологічного нагляду за протимікробною резистентністю мікроорганізмів, що спричиняють гнійно-запальні інфекції ран у поранених внаслідок бойових дій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-23#Text>.
 13. Наказ МОЗ України № 610 від 20.03.2019 «Про внесення змін до Розподілу лікарських засобів для лікування дітей, хворих на онкологічні та онкогематологічні захворювання, закуплених за кошти Державного бюджету України на 2017 рік...». URL: <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-20032019—610-pro-vnesennja-zmin-do-rozpodilu-likarskih-zasobiv-dlja-likuvannja-ditej-hvorih-na-onkologichni-ta-onkogematologichni-zahvorjuvannja-zakuplenih-za-koshti-derzhavnogo-bjudzhetu-ukraini-na-2017-rik>.
 14. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78. Охорона здоров'я. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va117282-02#Text>.
 15. Професійний стандарт за професією «Фармацевт клінічний». URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/495do_nakazu_05_23_profstandart_farmacevt_klinicnij.pdf